

MEGEMLEKEZÉS ÉRI ISTVÁN RÓL

COMMEMORATION: ISTVÁN ÉRI

SÁRKÖZY GABRIELLA

Magyar Nemzeti Múzeum, 1088 Budapest, Múzeum krt.14-16.

E-mail: gabisarkozy@yahoo.com

1983-ban kerültem a Központi Múzeumi Igazgatóság Könyves Kálmán körúti részlegéhez könyvtárvezetőnek. Főnököm Éri István volt, akivel azután szinte haláláig nagyon jó kapcsolatban maradtam. A részleg igazgatóhelyetteseként közvetlenül irányította a könyvtár munkáját, a restaurátorok napi tevékenységét, a restaurátorképzést, de ugyanolyan fontos volt számára a módszertani munka, a Tájak Korok Múzeumok mozgalom szervezése, a különböző kiadványok szerkesztése, a restaurátorok és a múzeumi népművelők konferenciáinak szervezése, a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás.

Mielőtt rátérnék életútjának ismertetésére, szeretném néhány személyes emlékemet felidézni. Éri István sokoldalú személyisége nagyon sokunkra hatott. Korának úttörője volt, sokrétű tevékenységének szinte minden területén újat alkotott. Számomra nagyszerű érzés volt mellette dolgozni. A hagyományos könyvtári teendők mellett új, érdekes feladatokkal bízott meg - kiadványszerkesztés, fordítások, cikkírás, szervezési munkák – ezek, ha sokszor nagy erőfeszítést is igényeltek, de az ő lelkesedése, munkatempója rám is átragadt, és a magaslatokba repített. Átélttem vele a jól végzett munka örömét, kezembe foghattam munkám tárgyi bizonyítékait, jóleső érzéssel nyugtázhattam egy-egy konferencia, előadás sikerét.

Ezt a sosem lankadó érdeklődését haláláig megőrizte, azok a munkák, amelyek az ő kezdeményezésére születtek, tovább éltek, és ezeknek a sorsát nyomon követte. Szívén viselte az általa kialakított és gazdagított muzeológiai- és restauratori szakkönyvtár, az általa elindított Múzeumi Hírlevél és a Magyar Múzeumok folyóirat sorsát, de ott volt a restaurátorok konferenciáin, naprakész volt a hazai múzeumi élet eseményeiben. Rendszeres tanácsaival, újabb és újabb ötleteivel mindvégig segítette munkánkat.

Életútjának ismertetéséhez forrásként szolgált számomra a Műemlékvédelem című folyóirat 2009-ben megjelent harmadik száma, amelyben volt kollégái köszöntötték nyolcvanadik születésnapján, ismertették régész-muzeológus pályáját, Kaiser László interjú-kötete Éri István életéről, valamint a Pulszky Társaság által rendezett megemlékezésen elhangzott beszédek.

Éri István Pécsen született 1929. március 5-én. Ott kezdte iskoláját a Ciszteri Rend Nagy Lajos Gimnáziumában. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta 1947-1952 között. Még az egyetemen választotta szakmájának a muzeológiát és a középkorkutatást, amelynek egész további életét szentelte.

Egy kis kitérő után - 1949-52 között a Budapesti Kénsavgyár vegyipari szakmunkása volt - 1952-ben került a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahova a középkori régészet megújulása csábította. 1958-ig dolgozott itt, és így emlékezett ezekről az évekről: „... az eltöltött hat és fél éves időszak egy részét nyugodtan nevezhetném „egyetemi éveimnek” is. Más része azonban a bizonyítás és helykeresés időszaka volt.”

Pár év alatt a régész- és muzeológus mesterség minden oldalával megismerkedett. Első saját ásatásait 1954-ben a kisvárdai, 1955-ben, pedig a nagyvázsonyi várban kezdte meg. Ezek révén került kapcsolatba a műemléki régészettel, és így került 1959-ben az Országos Műemléki Felügyelőség Tudományos Osztályára régésznek. Nagyvázsonyban jelentős tudományos és műemléki kivitelező műhelyt hozott létre. 1960-ban mindkét vár ásatása sajnálatos módon félbeszakadt.

1961-ben a veszprémi Bakonyi Múzeum, majd 1962-től - a Veszprém megyei múzeumi szervezet kialakítása révén - a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság vezetője lett.

A következő években népes és erős szervezetté fejlesztette a megyei múzeumi hálózatot. Új múzeumokat, kiállítóhelyeket, tájházakat hozott létre. Munkájának köszönhetően az ország művészeti életének egyik meghatározó központjává váltak a tihanyi apátság épületében rendezett tárlatok. Egy Józsefnek Badacsonyban önálló emlékmúzeumot alapított. Megyei múzeumi igazgatóként sokat tett a Balaton-felvidék középkori romjainak kutatása és helyreállítása érdekében is.

Elindította a megyei múzeum évkönyveinek kiadását, számos katalógust és egyéb szakmai ismeretterjesztő kiadványt jelentetett meg.

Az országban elsőként a Veszprém megyei régészeti topográfia négy terjedelmes kötete jelent meg 1966-

1972 között az Akadémiai Kiadónál. A topográfia összeállítását az MTA Régészeti Intézetével közösen végezték a megyei múzeumi szervezet munkatársai, Éri István vezetésével, aki a második kötet szerkesztőjeként és szerzőként is részt vállalt a munkában.

A Magyar Tudományos Akadémia 1972-ben létrehozta a Dunántúl északi felére kiterjedő hatáskörrel a Veszprémi Akadémiai Bizottságot (VEAB). A Bizottság tudományos munkájának, működési feltételeinek biztosításáért Éri István, mint megyei múzeumigazgató igen sokat tett. A Településtörténeti (később Történelmi, majd Történettudományi) Szakbizottság alapító elnökeként két olyan munkacsoportot vitt be a VEAB-ba, amelyeket korábban a Bakonyi Múzeum égisze alatt már megszervezett és működtetett. Az egyik a középső- és újkori helytörténettel foglalkozó történészeket, levéltárosokat, régészeket és az amatőr kutatókat fogta össze. A másik munkacsoport tagjai, az egész országra kiterjedően, a céhes kézművesiparral foglalkoztak. Ez utóbbi munkacsoport elnökeként sokat tett a kézművesipari kutatások eredményességéért, komoly szerepe volt abban, hogy 1975-1976-ban elkészült a kétkötetes „A magyar céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere”.

A rendszeresen megrendezett országos és nemzetközi kézművesipar-történeti szimpóziumokon elhangzott előadásokat az ő ösztönzésére és hathatós közreműködésével nyomtatott formában kiadták. A IX. konferencia anyaga előbb csak válogatásban jelenhetett meg, a kimaradt tanulmányok többsége a „Tanulmányok a kézművesipar történetéből” című kötetben (1999) látott napvilágot. A számvétés jegyében rendezett, az első három évtized eredményeit összegző X. Kézművesipar-történeti Szimpózium (2001) idején a munkát már 28 kötet (mintegy 8200 oldal terjedelemben) reprezentálta.

Háttérintézmény hiányában a konferenciaszervezés, kötet-szerkesztés összetett és költséges feladatát a Munkabizottság egymagában nem tudta felvállalni, ezért 1998-tól csak országos tanácskozásokat szerveztek. 2000 tavaszán a Munkabizottság új vezetőket választott, akik a helyzetet felmérve úgy látták, csak akkor lehet tovább folytatni a megváltozott viszonyok közepette a munkát, ha keresik az összefogást mindazokkal, akik fontosnak tartják a kézműves kulturális örökség ügyét. Ezt a célt szolgálta és szolgálja napjainkban is a 2002. március elején közhasznú egyesületként megalakított Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület.

Múzeumigazgatási tapasztalatait 1974-től a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ (MRMK) igazgatójaként, majd ennek 1982-es átszervezése után 1989-ig a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyetteseként kamatoztathatta, most már országos szinten. Ebben az időszakban vált

háromszintűvé a restaurátorképzés (szakmunkás, technikus, felsőfokú), harminc év alatt félezernél több szakembert indított el a pályán. A tehetséges tanítványok közül került ki a későbbi tanári gárda jelentős része. A restaurálás nemcsak kézügyesség, művészi érzék dolga, hanem tudományos munka is. Ezt az összetett folyamatot a több mint harminc éve megjelenő Múzeumi Műtárgyvédelem (1991-től Műtárgyvédelem) évkönyv tanulmányai bőségesen illusztrálják. Éri István rengeteget tett e kiadvány rendszeres megjelenéséért, ösztönözte a restaurátorokat és a területen tevékenykedő más szakembereket a publikálásra. Nemzetközi jelentőségűvé váltak az 1976-1989 között kétfévente, Veszprémben megrendezett nemzetközi restaurátor szemináriumok. Ez a kelet-nyugati kapcsolatrendszer egyik csatornája volt. Nemcsak Európából, hanem a világ más részéből is jöttek múzeumi szakemberek, restaurátorok, múzeumi vezetők. A szemináriumok előadásait tartalmazó kötetek idegen nyelven is megjelentek. Ezek cserepéldányokként szolgáltak, így sikerült korszerű külföldi szakirodalmat szerzeményezni a könyvtár számára. A módszertani osztályok munkája is jelentősen fejlődött. A korábban a kiállításrendezés, műtárgyfotózás sőt a közművelődés terén szerzett gyakorlata és tapasztalata is segítette megtalálni a kapcsolatot a múzeumi fényképészekkel, kiállításrendezőkkal, majd a később csatlakozó múzeumi népművelőkkel is. Megszervezte a múzeumi fotósok képzését, önképzését. Fotópályázatokat rendezett, díjakat osztott e terület legjobbjainak. Sokat tett a kiállításrendezés fejlesztéséért is. Munkatársaival Zebegényben egy-kéthetes kurzusokat szervezett, sor került egy jól sikerült nemzetközi szemináriumra is Veszprémben.

Működése vége felé honosodott meg egy új foglalkozási ág a múzeumokban: a raktár kezelésével foglalkozó szakembereké. Az ő képzésükre is indított szaktanfolyamokat, amelyek mind a mai napig folytatódnak.

Az 1970-es évek közművelődési törvénye jótékonyan hatott a muzeológusok korábban nehezen leplezhető, arisztokratikus elzárkózottságának oldására. A múzeumi népművelők átvették a tárlatvezetések nehéz feladatát, később már javaslatokat is tettek a kiállítások közérthetőbbé tételére. A múzeumi közművelődés területén egyre nagyobb számban tevékenykedők – diplomás tanárok, múzeumpedagógusok – a nagyobb múzeumokban, megyei szervezetekben már önálló osztályba szerveződtek. Természetes volt, hogy az MRMK rendszeres konferenciák formájában megszervezze szakmai tapasztalatcseréjüket.

Ugyancsak az MRMK feladatai közé tartozott a múzeumi működési normatívák kidolgozása. Két-három év alatt – a számítógépre vitt adatbázisok elemzése alapján – közreműködésével elkészült egy miniszeri rendelet-tervezet. Ez irányadó lett volna a

megyei tanácsoknak a Pénzügyminisztériummal folytatott múzeumi költségvetési tárgyalások során. Kudarcként élte meg a minisztériumi vezetőkkel együtt, amikor az országos múzeumigazgatói tanácskozáson a múzeumi vezetők egy része elutasította a tervezetet. A rendszerváltozás után százszor visszasírták a vidéki igazgatók ezt a normatívát.

Az intézmény feladatául kapta az új múzeumi létesítmények működési engedélyének a kiadását is.

1979-ben alapította a már említett, 28 évet élt Múzeumi Hírlevelet. Ezt a havonta megjelenő, a múzeumi élet legfontosabb eseményeit bemutató folyóiratot térítésmentesen küldték el minden múzeumba és kiállítóhelyre, de tájékozódhattak belőle a sajtó munkatársai, közintézmények is. A lap küldetése volt, hogy a legkisebb település múzeumaiban is hírt kapjanak a főváros és az ország más múzeumainak jelentős eseményeiről, az új jogszabályokról, szakmai kiadványokról itthonról és külföldről. A Számítógép és Múzeum című rovatban kollégáival éveken át agitált a korszerű, az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már alkalmazott múzeumi nyilvántartási és tudományos munkamódszer hazai alkalmazása mellett. Külföldi tapasztalatai alapján és az ún. „céhkataszter” elkészítésével már 1971-ben, a Múzeumi Közleményekben felvetette a témát. Sajnos az egységes rendszert mind a mai napig nem sikerült kialakítani.

Éri István külföldi kapcsolatainak kiépítésével is óriási hasznot hozott az általa irányított intézménynek és az egész hazai múzeumügynek. 1974-ben négyhónapos UNESCO ösztöndíjjal a külföldi múzeumok nyilvántartási rendszereit, illetve a restaurátorképzés módszereit tanulmányozta. Európa számos országába jutott el, hatalmas mennyiségű könyvet, brosúrát gyűjtött és hozott haza, mellyel megalapozta az MRMK szakkönyvtárának külföldi anyagát. Útja során számos szakemberrel alakított ki jó munkakapcsolatot, ezek révén megismerkedett a nemzetközi szervezetekkel, amelyeknek azután az MRMK is tagja lett. Így került kapcsolatba az ICCROM-mal, (a római székhelyű Nemzetközi Restaurátor Központtal), illetve az ICOM-mal, a Múzeumok Nemzetközi Tanácsával. A tanulmányút tapasztalatai alapján került sor a hazai nemzetközi restaurátor szemináriumok megszervezésére. 1975-től magyar nyelvű összefoglalókat készített és adott ki munkatársai közreműködésével az általa hazahozott szakirodalomból és a megrendelt külföldi szakfolyóiratok cikkeiből: egyet a muzeológia, egy másikat a számítógépes múzeumi nyilvántartás és egy harmadikat a restaurálás témaköréből. A Figyelőnek csaknem húsz száma jelent meg, távozását után sajnos ez a munka sem folytatódott.

Az ICOM tagság hozadéka lett egy újabb vállalkozás is, a Dictionarium Museologicum című, húsznyelvű muzeológiai szótár szerkesztésének és megjelentetésének tíz évre elnyúló (1986 ősziéig tartó) munkája, amelynek irányítója szintén Éri István volt.

Sokat tett az iparrégészet intézményes formáinak megteremtéséért, valamint a természettudományos módszerekkel történő műtárgy kutatás, az archeometria hazai megismertetéséért és elterjesztéséért.

A Liszt Ferenc Múzeum 1980 júliusában, Sopronban országos iparrégészeti tanácskozást rendezett. A tanácskozás résztvevői Éri István és Heckenast Gusztáv javaslatára elfogadták a MTA VEAB Történelmi Szakbizottságának keretében egy újabb, az ún. Iparrégészeti Munkabizottság megalakításának a tervét, a soproni Liszt Ferenc Múzeum régészeti részlegével, mint a munkabizottság székhelyével. A régészek és természettudományos kutatók, műszaki szakemberek információ-cseréjét biztosította az ugyanebben az évben már felálló munkabizottság lapja, az Iparrégészet Tájékoztató.

1982. augusztusában Dr. Bakos Miklós a Veszprémi Vegyipari Egyetem tanára tett javaslatot Éri Istvánnak, mint a Történelmi Szakbizottsága elnökének egy Archeometriai Munkabizottság megalakítására a Szakbizottságon belül. Az új munkabizottság feladatául a magyarországi archeometriai kutatások összefogását, koordinálását jelölte meg. A VEAB döntéshozó testülete 1982. nov. 19.-i ülésén hozott határozatot arról, hogy megalakítja az Archeometriai Munkabizottságot. Az alakuló ülésre 1983. januárjában került sor Veszprémben. Ekkorra 21 tagot számlált a csoport, az ország minden tájáról fizikusok, kémikusok, geológusok jelentkeztek, hogy részt vesznek a munkában. Az új munkabizottság ugyanez év őszién lépett ki a nyilvánosság elé kétnapos ankét keretében, amelynek címe „Mit tud nyújtani az archeometria a régészetnek?” volt. Az Archeometriai Munkabizottság szoros együttműködésben tevékenykedett a már korábban alakult Iparrégészeti Munkabizottsággal, annak tájékoztató kiadványát 1983-tól - kibővített tartalommal - Iparrégészeti és Archeometriai Tájékoztató címen adták közre.

Éri István a VEAB elnökségi tagjaként, a Történettudományi Szakbizottság elnökeként 1996-ig tevékenykedett, de a Kézművesipar-történelmi Munkabizottságnak – haláláig - tiszteletbeli elnöke maradt.

A Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyetteseként 1989-ben ment nyugdíjba.

1989-től 2001 decemberéig a Tájak Korok Múzeumok Egyesület ügyvezető elnöke volt.

A Tájak Korok Múzeumok (TKM), mint egy komplex közművelődési program/mozgalom 1975-

ben került az MRMK-hoz. Ehhez a kezdeményezéshez, mely a természeti értékek, műemlékek és múzeumok fokozottabb látogatására ösztönzött, hiányoztak a megfelelő keretek, feltételek, szabályrendszer. Ennek megteremtése, a munka megszervezése Éri István és a TKM lelkes kis csapatának érdeme volt. Két évvel később az országos Múzeumi és Műemléki Hónap első napján már megkezdődhetett a nagy népvándorlás. A mozgalom virágzása idején a múzeumok és műemlékek látogatottsága hihetetlen mértékben nőtt, és jó irányba lehetett befolyásolni a magyarok országjáró kedvét. A mozgalom életben tartásához nagyban hozzájárultak az 1978-tól, német mintára készült TKM füzetek, amelyek a természeti értékekről, múzeumok kiállításairól és műemlékekről szóltak. Éri István a kezdetektől felelős kiadóként gondozta a füzeteket, amelyekből működése idején több száz jelent meg. Az új kihívásoknak eleget téve 1985-ben a TKM Egyesületté alakult.

A TKM egyesület élén a füzetek kiadása mellett hasonló szemléletű, egyszerre népszerű és tudományos igényű, ám nagy lélegzetű kötetek kiadásába is belefogott. Sajnos még mielőtt kiteljesedhetett volna új kiadói tevékenysége, 2001-ben a TKM Egyesülettől váratlanul távozni kényszerült, ami máig ható súlyos vesztesége a hazai tudományos ismeretterjesztés világának.

Éri István nevéhez fűződik a Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület megalapításának kezdeményezése. 1990-ben az új egyesület alelnöke, 1996-1998 között elnöke lett. 1995-ben létrehozta a Magyar Múzeumok című folyóiratot, amelyben az aktuális kérdések mellett a magyar múzeumügy múltját is feltárta és figyelemmel fordult a nemzetközi múzeumi világ felé. Sajnos meg kellett érnie, hogy a folyóirat, tizennégy év után, nyomtatott formában már nem jelenik meg.

2001 után továbbra is töretlen erővel dolgozott. Visszatért élete első nagy vállalkozásához, a nagyvázsonyi várásatáshoz. Újabb, fiatalokból álló csapatot szervezett régi munkatársának, Sedlmayr János építésznek a közreműködésével, a negyven évvel korábban félbe maradt ásátás, a leletanyag-feldolgozás, a kőtárrendezés és a műemléki helyreállítás folytatására. Az újonnan meginduló kutatómunka tudományos eredményei valóban impozánsak voltak, de bemutatásuk, a vár tervezett helyreállítása és kiállításainak felújítása már elakadt. Önzetlen lelkesedése az ügy iránt kevésnek bizonyult a más érdekekkel vívott harcban.

Élete utolsó éveit szakmája múltjának kutatásának szentelte. Aligha volt nála a magyar muzeológia terén szélesebb látókörű, mélyebb ismeretekkel rendelkező ember. Írásaiban, előadásaiban, de baráti beszélgetéseiben is az a cél vezette, hogy fiatalabb

kollégáinak átadja azt a tudást és tapasztalatot, amit hosszú élete során megszerzett.

Budapesti munkálkodását 1987-ben az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, Kiváló munkáért jelvényrel tüntette ki. Már nyugdíjasként, a TKM-beli munka és főleg tudományszervező munkássága elismeréseként 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét kapta. 1999-ben 70. születésnapját ünnepelte a szakma, röviddel utána a Magyar Műemlékvédelemért díj és Göncz Árpád köztársasági elnök aranyérme következett. 2001-ben Veszprém Megye Érdemrendjével tüntették ki. Emellett számos oklevelet, emlékérmét kapott, a Veszprémi Akadémiai Bizottságtól 1996-ban, a Pulszky Társaságtól 2004-ben.

2009. november 7-én 80 esztendőskorában halt meg.

Éri István mikszáthias történeteiből 2005-ben egy „jó merités” vált közkinccsé Kaiser László újságírónak köszönhetően. Az „Egy apróhirdetésen vett régész emlékezése” címmel megjelent életinterjújáról ekképp nyilatkozott Éri: „Beszélgetéseink abból az alaphelyzetből indultak ki, hogy mire jutott élete során egy botcsinálta régésznek indult, de aztán – működése határain belül – ide-oda kapkodó ember. Az elmesélt történetekből ki-ki megítélheti, hány irányba indultam el, hányszor kerültem zsákutcába. De ezek a látszólagos „csödök” újból és újból magukban hordoztak másfajta, mondhatni magasabb rendű lehetőségeket, szinte tálcán kínálva azokat.”

2001-ben, a számvetés jegyében megrendezésre került X. Kézművesipar-történeti Szimpóziumon Szulovszky János, a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület elnöke felkérte Éri Istvánt az ülés nyitó beszédének megtartására. Mondandóját ezekkel a szavakkal zárta: „A megemlékezés szó egy kicsit szíven ütött. Mert ha mi felolvassunk a kiadványaink erre az alkalomra megjelent tartalommutatója nyomán azok nevét, akik szerzőként szerepeltek, akkor egy hosszú halotti névsor felsorolása kerekedne belőle! Hajdani munkatársaink egy része már máshonnan szemléli ennek a X. szimpóziumnak az eseményeit. Azt hiszem, az a legmértőbb megemlékezés, ha azt mondjuk – és azt is hisszük –, hogy ők is örülnek, hogy így, de együtt vagyunk...”

Szulovszky János szavaival zárom megemlékezésemet:

„Kedves István, immár Te is csatlakoztál a kézművesipar-történészek grémiumának égi asztaltársaságához. Amikor mi, itt-maradtak újabb és újabb közös szakmai feladataink érdekében ezután összeülünk, tudjuk, hogy Te, úgy is, mint a Kézművesipar-történeti Munkabizottság örökös tiszteletbeli elnöke, a mi együttlétünk okán együtt örvendezel égi asztaltársaságod többi tagjával.

Emléked őrizzük. Nyugodj békében!”